

HUKUKÎ BİLGİLER MECMUASI

Sahip ve Başmuharriri :
Paris Hukuk Fakültesi Doktoru
AVUKAT
Mîlâslî GAD FRANKO

TAHRİR HEYETİ

Fuat Hulûsî B. Temyiz Mahkemesi azasından	M. Ağıl Mester. Paris Hukuk Fa. Müderrislerinden
Sabri Şakir B. Ad. V. Hukuk İşleri Müdürü	M. Şavgran. Paris Hukuk Fa. tahrir Müderrislerinden
Mustafa Reşit B. İstanbul Hukuk Fa. Müderrislerinden	M. A. Salem. Hukuku Düvel Mecmuası tahrir heyetinden.
Ahmet Refik B. İstanbul İcra Reisi	Bahır B. Kavanin ihzârı komisyonu azasından.
Ahmet Samim B. İstanbul Hukuk Fa. Müderrislerinden	Mehmet Talât B. Avukat
M. Şarî Kroza. İstanbul Hukuk Fa. Müderrislerinden	M. A. Bilyotl. Paris Hukuk Fakültesi Doktoru.

Adres: Galata, Bahtiyar han Avukat Gad Franko Beyin yazıhanesi
Telefon: Beyoğlu 3009

Bir nüshanın bedeli 35 kuruştur

Bir senelik abonımanı Posta ücretile beraber

400 kuruştur

Türkiye harici için 500 kuruştur

İSTANBUL

EKSPRES MATBAASI

1929

İkmalî zarurî kanunî hükümler

Yazanlar : Hamit tahsin ve Remzi saka

Memleketlerimiz İktisadiyat sahasında kıymetli ve nurlu bilgilerile tanınmış gençlerimizden İktisat vekâleti Şirketler ve Sigortalar Müdürü Hamit Tahsin ve İktisat vekâleti İstanbul şirketler komiseri Remzi Saka Beylerin, kaleme aldıkları (Sermayenin Şirketlerdeki hareketi) unvanlı eserin hukuk ilmine ve ticaret kanuna taalluk eden bazı kısımlerini karilerimizi müstefit etmek üzere iktibas ederek aynen mecmuamıza dercediyoruz.

Memleketimizde anonim şirketlerin, millî ihtiyaçlarımızla hemahenk bir kuvvet ve kudretle kökleşme, çalışma ve genişlemeleri, millî İktisadiyatımızda ifaya namzet oldukları büyük vazifeleri başarabilmeleri için ikmal edilmesine kanaat ettiğimiz kanunî hükümlerden mühim olanlarını tetkik ve tesbit eylemekte büyük fayda umduk.

Anonim şirketlerde ticarî unvanlar

Ticaret kanunumuzum 44 üncü maddesinin son fıkrası :

(Anonim şirketin unvanı şirketin maksadı teşekkülünü müşîr ve (Anonim şirketi) kelimlerini havi bir ibareden tereküp eder. Anonim şirketlerindeki şürekânın veya eşhası sairenin isimleri unvanı şirkete idhal edilemez) hükmünü ihtiva eder.

Unvanları bu maddenin şumulüne giren anonim şirketler sicillî ticaret, 44 üncü maddeye istinaden tescil edememiştir.

Sabuncu zade Şakir ve mahdumları. Şamli İbrahim, Mehmet balcı, Şamlı Mustafa, Kazmirci Ali rıza ve mahdumları ve emsali anonim müesseseler ticaret kanununun 34 üncü maddesinden istifade etmek suretile

tescil muamelerini muvakkaten yaparak mahkemeye müracaata mecbur kalmışlardı. Ticaret mahkemesi, hakkı müktesepleri kanunun ilga etmediği esasından bu şirketlerin teslicini emretmiştir.

Kanunun anonim şirketlerin unvanları hakkındaki takyidati iktisadî esaslarla telif etmek mümkün değildir. Ticarî unvanlar haddi zatında ser-vettir. Ticaret kanunu ticarî unvanı sermaye olarak kabul eder.

Anonim şirket halinde çalışmak ve genişlemek ihtiyacını hisseden ferdi müesseseler için zatî unvanlarını terketmek bu unvanların piyasada temin ettiği kıymet ve kuvveti feda etmek olur ki itibarı yerinde bir mües-sese sahibinin bu neticeyi tav'an kabul etmesine imkân yoktur. Alman ve İsviçre kanunları da aynı takyidi ahkâmî ihtiva etmekte iselerde kanu-nun şarihleri iktisadî hadislerin bu günkü cereyanına nazaran mezkûr takyidati lüzumsuz görmekte-dirler. Tevessu ihtiyacını şediden duymakta olmalarına rağmen münhasıran ticarî unvanlarını feda etmemek zaruretile ittisa inkânını bulmayan müesseseler memleketimizde de mevcuttur. 45 inci madde ile vazedilmiş bulunan esasın bu günün iktisadî kıymet ve ihtiyaçlarına muvafik bir şekilde tadili zaruridir fikrindeyiz.

Anonim şirketlerin teşekkülleri hakkında 285 inci madde

Ticarêt kanunun 285 inci maddesi:

(..... Sermayeî şirket mukabilinde ihraç olunacak mecmuu hissele-rin muvazaadan ari olarak ahzı taahüt edilmek her hissenin ekallî rubu be-deli nakden tediye edilmek) hükmünü ihtiva eder,

Hisselerin taahhüdü noktasında şayanı dikkat bir esası ehemmiyetle mutalea etmek lâzım gelecektir.

Vekâletın ve icra vekilleri heyetinin tetkikine bir esas mukavelenamesi arzedenler, bankaların birinden, mevzu sermayenin % 25 inin teminatını mutazammın bir mektup alınca şirketin üç senelik muamelâtinin hakim

ve nazımı olmak salâhiyeti kanuniyesini iktisap ederler. Teşekkül muamelesi iktisat vekâletinin ve ticaret mahkemesinin murakabesile ikmal ve intaç edilmiş olan her hangi bir şirkete malî ve iktisadî mehafil mevzu sermayesi nispetinde itimat göstermekte haklı olmak lâzımdır.

Şimdi bir an için 500,000 lira sermaye ile teşekkül etmiş bir şirketi 200,000 borçlanmış farz etsek ahkâmı mevzuamıza nazaran bu borcu sermayenin müteahhitleri zamin olmak mecburiyetindedir. Müteahhitlerin malî kabiliyet ve kuvvetleri bu zararı tazmine müsait olmadığı takdirde şirketin mevzu sermayesinin hakikatına ve Kuvvetine inanmış olan malî mehafil derin bir inkisara ve zarara düşer olur.

Bir şirketin teşekkülüne gerek sui niyet gerek hüsnü niyet hakim olsun, her türlü tehlikeleri bertaraf edecek intizam ve selâmet tedabirinin alınmasını zarurî görmek lâzımdır. Bu noktâi nazardan her anonim şirketin mevzu sermayesini taahhüt edenlerden taahhüt ettikleri meblağa göre kabiliyeti maliye vesaikını talep etmek iktiza eder.

Bu vesaikin mehalli ticaret ve sanayi odaları tarafından itasi bir fikir olarak dermeyan olunabilir.

285 inci maddenin son fıkrası (.....kısmen ayın ve kısmen nakit mukabili olarak ihraç edilen hisseler bedelâtının nakit kısmı tamamen ifa kılınmak şarttır) hükmünü havidir. Bu hüküm muhtelif içtihat ve ihtimallere yol açmıştır.

Madde yalnız okunursa (nakit kısmının tamamen verilmiş bulunması, fakat ayının tamamen veya dörtte birinin verilmiş almasına lüzum kalmayacağı kanaatına varılabilir, ki kanunun umumî hükümleri bu kanaata yer vermez.

Maddenin ortaya koyabileceği ikinci ihtimal da nakit, ayın kısımlarının tamamen verilmiş olması) dir. Bu ihtimali de kanunun umumî hükümleri ile telif etmek mümkün değildir.

285 inci maddenin kısmen ayın ve kısmen nakit mukabili ihraç edilen hisselerden maksadı fransızların (Actions mixtes) dedikleri hisserlerdir ki her bir hissenin kısmen ayın ve kısmen nakit olarak ihraç ve tesviye edilmiş olması demektir, maddenin son fıkrasını maksadı gösterecek surette açmak lâzımdır.

Meclisi idare azalarının depo edeceği meblâğ hakkında

313 üncü madde

Ticaret kanununun 313 üncü maddesi;

(. . . . Meclisi idare azalarından her biri, bedeli, kıymeti asliyesi itibarile sermayei şirketin akallî yüzde birine muadil kıymeti haiz miktarda hisse senedatını şirkete tevdi mecburdur. Şu kadarki sermayei şirketin yüzde biri 2500 lirayı müteceviz ise fazlasının tevdi mecburi degildir.)

Kıymeti asliye esas olunca haddi azamî iki bin beşyüz lira olarak tesbitetmek caiz görülmemelidir. Şunun için ki kıymeti asliyeleri iki bin beş yüz lira olan hisse senetlerinin borsa kıymetleri beşer bin ve daha fazlada olabilir. Mevcut Türk şirketleri arasında bu vaz'iyetin misali çoktur

Filhakika meclisi idare azalarının büyük hissedarlar arasından intihabi şirket muamelâtının emniyeti noktasından çok muvafıktır. Ancak bu emniyete Karşı malî kuvvetleri zayıf olan iş adamlarından şirketlerin mahrumiyetide üzerinde ehemmiyetle tevakkuf edilmesi icap eden bir noktadır.

Kanunun 313 üncü maddesinin her iki noktai nazarı telif ve tatmin edecek surette tadili faydalı olacaktır.

Meclisi idarelere şirketin asgarî 2500 liralık hissesine sahipolanlar arasından aza intihap edilebileceği hakkında anonim bazi müessesatta cari olan kanaatı islâh edecek surette maddeye ayrıca vuzuh vermekte lâzımdır.

Malûmdırki: kanunun talep ettiği mikdarda hisse senedaatının şirket kasasına tevdi mecburiyeti, azalığın tahakkukundan sonra başlar. Meclisi idareye intihap edilen aza vazifesine zilyet olabilmek için şeraiti kanuniyeyi ikmale mecburdur.

Azalar bu şeraiti ikmal etmedikçe vazifesine tasarruf edemez.

İdare meclisi azalarının iş mebdeleri hakkında

314 üncü madde

Ticaret kanununun 314 üncü maddesinde (meclisi idare azaları azamî üç sene müddetle intihap olunurlar hükmü vardır. Bu hükmün tatbikatta ki şeklini tetkik faydalıdır.

İdare meclisi azalarını, hisse sahipleri, umumî toplanmalarında intihap eder. Intihap müddeti, adi ictimain tarihlerine göre hesap olunacaktır. Yahut da müddet biter bitmez, hisse sahipleri fevkalâde surette toplanarak idare meclisine yeni azaları intihap eyleyecektir.

314 üncü maddenin metnine göre vazî kanun, intihapta müddeti düşünmüştür. kanunun 382 inci maddesi müddeti biten meclisi idare azalarının senede bir kerre içtimaları kanunen zarurî olan adî hissedarlar içtimasında intihabi lâzım geldiğini tezammün eylemekte ve 361 inci madde de bu intihabın malî sene iptidasından itibaren üç ay zarfında yapılmasını amir bulunmaktadır.

Bu takdirde idare meclisi azalarının vazifeleri fi'len üç ay fazla devam etmiş olacaktır. Kaldı ki, idare meclisi azalığı bir nevi vekâlet ve kanunumuza nazaran müddetle mukayyet bulunduguna göre bu üç ay fazla müddet zarfında yapılmış olan muameleden çıkacak huhukî neticeler dikkata alınmaga deyecek kuvvettedir.

İntihapların, bir intihap içtimandan diğer intihap içtimama kadar

devam etmesi lâzım geldiği surette kanunun hükmünü ikmal etmek muvafık olur mutaleasındayız.

İdare meclisinin kararları hakkında

330 uncu madde

Ticaret kanununun 330 uncu maddesinde :

(..... Meclisi idarenin karar ittihaz edebilmesi için azanın lâakal nısfından ziyadesinin huzuru şarttır.

Kararlar mevcut azanın ekseriyetile ittihaz olunur. Azanın yekdiyerlerine niyabeten rey vermeleri caiz değildir.) fıkralarındır.

Meclisi idare azalarının, şirket umurile müstemirren temasını istihdafı noktasından kanunun bu hükmü çok mühimdir, ve yerindedir. Bu takyit ile meclisi idare azalıkları rant olmaktan kurtarılmış ve memleketimizde bir Burjuazi sınıfının teessüsüne yolverilmemiş demektir.

Ancak ecnebî sermayesile teşekkül eden şirketlerin meclisi idare azaları ekseriyetle memleket haricinde bulundukları için bu kabil şirketlerde idare mekanizması zafa ve müskülâta maruz bulunmaktadır.

Muhtaç olduğu muhit ve şerâiti bittabi milli menfaatlarımıza muvafık olan şerâiti vermedikçe beynelmilel sermayeyi celbe imkân yoktur. Memleketimizde beynelmilel sermaye için çok müsmir mesai sahaları vardır. Memleketin bu kabil sermayeye ihtiyacı noktasından kanunun bu hükmünü ikmal etmek iktiza eder mutaleasındayız.

Ancak mürakiplerin nısfından bir fazlasının

Türk olacağı hakkında

348 inci madde

Ticaret kanununun 348 inci maddesi :

(....Mürakıpler birden fazla olursa nısfından ziyadesinin Türk tabiiyetinde.) olacağını mütazammındır. Şirketlerin mürakabe cihazında mürakıplerin ekseriyetinin Türk tabiiyetinde olacağı sarahatla zikredilmektedir. Meclisi idare azalarının ekseriyetinin de Türk tabiiyetinde olacağı hakkında kanunda hiç bir kelime mevcut bulunmamaktadır.

Anonim şirketler hakkında ; İktisat vekâleti celilesince tanzim edilen formülün 32 inci maddesinde (meclisi idare azasının nısfından ziyadesinin Türk olması şarttır.) fıkrası vardır.

Bu fıkra hükümünün kabutaj gibi Türk tabasına inhisareden mevzuları ve faaliyetleri istihdaf eylemekte olmasına rağmen beynelmilel sermayeye merbut mahafilde bu kayıt mutlak olarak mutalâa edilmektedir. Memleketimizde çalışmak isteyen ecnebi sermayelerinin bu fıkra hükmünden sakınmakta oldukları muhtelif menabiden tetkik edilmiştir.

Filhakika, ecnebi sermayesile teşekkületmiş olan, şirketlerde, meclisi idare azalarının ekseriyetini Türk tabiiyetinde olması demek sermayedar olmayan, veya sermayenin ekseriyetine istinat etmiyen ellere sermayenin mukadderatını vermek olur. Sermayedarların emin olmadıkları ellere sermayelerini tevdiye rıza göstermiyecekleri tabiidir. Formüldeki kaydın ; Türk tabasına kavanini mahsusa ile verilmiş olan mesaiye münhasır olduğunun münasip surette tevzihi, memleketimizde çalışmak arzusunda bulunan ecnebi sermayesini tatmin edeceği için mühimdir.

Müdürlerin üç seneden fazla bir müddetle İntihap edilmeyecekleri hakkında

342 inci madde

Kanunun 342 inci maddesinde (...müdürler, meclisi idare azalarının müddeti mezuniyetlerini müteceviz bir zaman için tayin olunamazlar.) hükmü, idare meclisi azalarının otoriteleri noktasından tamamile

yerindedir. Beş sene müddetle müdür intihap eden bir idare meclisi, müddeti biterde çekilirse yeni gelecek idarenin salâhiyeti müdürün idare ve iktidarile tēkayyüt eylemiş bulunur ki, şirketlerin en büyük idarî merciini bir noktada olsun felce uğratan bu ihtimali kökünden kesmek hususunda vazii kanunun gösterdiği durbinliği takdir eylemek lâzımdır.

Kaldı ki; bir anonim şirketin vaziyeti 3 seneden fazla bir müddetle tayin edilecek bir müdürün vücuduna şiddetle muhtaç bir hal alabilir.

Bu ihtiacı zamanında yapamamak neticesile şirket elim akibetlere de uğrayabilir. 342 inci maddeye bu imkânı da tatmin edecek mutemim bir hüküm ilâve etmek lâzımdır.

Hissedarların reyleri hakkında

365 inci madde

Kanunun 365 inci maddesinde :

(. Ancak bir şahsın malik olduğu hisselerin mikdarı onu mütecaviz ise ondan fazla reyî olmaz. İşbu son fıkraya muhalif hükmü mukavele keenlemyekündür.)

Şüphe yok ki bu takyit küçük hissedarların hukuklarını düşünmekten tevellüt etmiştir. Ancak küçük hissedarların hukuklarını emniyete almak kaygusu, anonim mesâinin mahiyetini bozmamalıdır. Anonim şirketler doğrudan doğruya sermaye şirketleri ve sermayelerin temerküz cihazlarıdır. Sermaye muhtaç olduğu emniyeti bulmadığı yerde bir an dahi tevekkuf etmek.

Büyük sermayeleri küçük hissedarların otoritesine bağlayacak hükmüler, anonim sahada büyük sermayenin faaliyetini meneder.

Tatbikat sahasında görülmüştürki şirketlerin büyük hissedarları hukuklarının ve sermayelerinin emniyetlerini temin edecek kararları, hissedarlar heyeti umumiyelerinde istihsal için esasen hamiline muharrer olan

aksiyonlarını muhtelif eşhasa tevzi zaruretinde kalmışlardır. Nama muhar-
rer hisse senedatının da küçük bir formalite külfetile aynı suretle istimal
olunmaktadır.

İş adamları istisna edilmek şartile, küçük hissedarlara istinat eden
idare cihazı, şirket umurunun muhtaç olduğu derin ve devamlı hassasiyet
ve emniyeti teminedememektedirler.

Ekalliyetin hukuku, garpta olduğu kadar, memleketimizde de mu-
vakkardır. Vazî kanunun bu endişesi çok muhteremdir ve çok yerindedir.
Memleketimizde büyük sermayeye iftikareden bakir sahalar vardır.
Ekalliyetin ve küçük sermayenin hukukunu istihdafeden endişelerimiz
garp memleketlerindeki esasları geçememelidir.

Belçika kanununda, bir hissedarın ita edeceği rey addedinin azamisi,
bedeli istifa edilmiş hisse senedatının beşte birini geçemez.

İsviçre kanununda: Bu hissedarı itaedeceği rey adedinin azamisi,
heyeti umumiyelerde hazır bulunupta reye iştirakeden hissedarların ita
edeceği reyin beşte birini geçemez.

Bu esaslara yakın ve memleketin ticarî adât ve ihtiyacına muvafık
bir surette maddenin ikmalî lâzımdır fikrindeyiz.

Yıllık toplanmaların malî sene sonundan itibaren 3 ay içinde yapılmış olması hakkında

361 inci madde:

Ticaret kanunu 361 inci maddesinde (...içtimar adı, her devrei he-
sabiye'nin hitamından itibaren üç ay zarfında ve akallî senede bir defa
vukubulur) hükmünü ihtiva eyler kazanç vergisi hakkındaki kanunun 6
inci maddesi de şirketlerin ticarî senelerini takvim senesine ircaa mecbur
tutmaktadır.

Teşkilâtları, çalışma sahalari ve yaptıkları işlerin mahiyeti itibarile 3 ay zarfında mali yılın hesabını ve mali yıla ait muamelâtı bitirmeyen şirketler, ya üç ay içinde içtimalarını yapmamak suretile ve yahut bilânçolarını şirketin hakiki vaziyetine tamamen uyduramamak suretile kanunî hükümlerin haricine çıkmış olacaklardır.

Bilançoların şirketin vaziyetini olduğu gibi göstermek noktasında kanun çok ağır ve çok ciddi hükümleri havidir. Binaenaleyh: teşkilâtları çalışma sahalari ve mevzuları itibarile 3 ay içinde hesaplarını sıkıştırmıyacak şirketlere, hakiki hesaplarını hissedarana göstermek inkânını temin eylemek lâzımdır.

Şirket mukavelenamesinde hilâfına sarahat olmayan fıkralar hakkında

385 inci madde :

Kanunun 385 inci maddesinde (. . hilafına şirket mukavelenamesinde sarahat olmadığı surette) fıkrası tatbikatta bir çok tereddüt ve ihtimallere yer vermiştir.

Bu fıkra: Tadilât yapılmıyacağına dair sarahat bulunmayan maddelerin 386 inci madde hükmüne göre tadil edilebileceğini mutezammin olduğunu göre, hükmü bu esasa ve ya vazii kanunun daha başka bir kasdı varsa ana göre açmak icap eder.

Sermayenin tezyidi ve şirketin feshi hakkında

386 inc imadde :

Ticaret kanununun 386 maddesine göre :

(. Sermayen tezyit veya tenkis veyahut ta şirketin feshi için sermayei şirketin lâakal üç rubunu temsil eden hissedarların huzuru ve

müttehas kararlarda asaleten veya vekâleten istimal olunan ârânın sülûsının içtimai şarttır.)

Üç rubu müzakere nisabı maddenin ilk fıkrasının sıyakına nazaren ikinci ve üçüncü içtimalar için de lâzımdır.

Eski ve hisseleri çok münteşir anonim teşekküllerde bu maddenin ahkâmını tatbik etmek mümkün değildir. Küçük ve şirketin merkezinde bulunmayan hissedarların içtimalarda bulunmakta oldukları tecrübeleri-mizle sabittir. Esasen memleketin şeraiti hazırasına göre merkezi İstanbulda bulunan bir şirketin içtimasında bil'esale bulunmak İstanbulda oturmavan büyük hissedarlar için dahi büyük külfettir ve masraflıdır. Yalnız burada değil Avrupada da küçük hissedarların heyeti umumiyelerle yakinen ve müstemirren alâka tesis edememekte oldukları tesbit edilmiştir.

Halbuki, bir şirketin umumî vaz'iyeti sermayenin tezyit veya tenkis veya şirketin feshi tedabirine şiddetle müftakir hale gelebilir. O suretleki bu tedabir vaktinde alınmadığı takdirde o şirket elim avakibe de maruz kalabilir.

Bu halât muvacihesinde şirket mekanizmesinin kuvvetli surette işlememesi elbet caiz görülemez. Bu mahzurlara binaendirki, vekâleti celile 386 ncı maddenin birinci fıkrasında muharrer üç rubu nisabın birinci içtimada mevcut olmadığı takdirde şirket mukavelenamesi ahkâmına ittiba edilmesi zaruretinin tamim etmiştir.

İkinci ve üçüncü içtimalar için mukavelenin hükmü cereyan edeceğini mutazammın vekâleti celilenin tamimi hiç bir mahkemeyi takyite-demeyecektir.

Ticaret kanunumuz en ziyade Fransız, Alman, İsviçre, Belçika kanunlarından ahkâm iktibas etmiştir.

Alman ticaret kanunu, gerek adî ve gerek fevkelâde içtimalar için

nisap aramamakta ancak her ruzname için ayrı ayrı karar nisabı istemektedir.

Şirketler hakkındaki Belçika kanunun da, şirket mukavelenamelerindeki tadilat için ilk içtimada müzakere nisabını nisf olarak kabul eder, ve ikincisinde mevcudu kâfi görür. Ancak kararlarda üç rubuluk nisap arar.

İsviçre ticaret kanunu salifülarz ruzname için içtima nisabı değil, fakat karar için ekseriyeti mutlaka taleptmektedir. Şu hale göre; ticaret kanunumuz salifülbeyan ruzname için ecnebi kanunlarından daha ağır şeraiti ihtiva etmektedir.

Memleketin anonim mesai sahasındaki kabiliyeti ve itiyatları nazarı dikkata alınmak suretile 386 ncı maddenin tadilini zarurî görmek lâzımdır

Ayana mukabil olan hisse senetlerinin satışı hakkında

416 ncı madde

Kanunun 416 ncı maddesinde (Ayana mukabil olan hisse senetlerinin şirketin teşekkülünden ancak iki sene sonra devrû ferağı mümkündür.) hükmü vardır,

Bu hüküm, Fransız ticaret kanunundan alınmıştır. Hükümün Fransız ticaret kanununa konmasını icap eden sebep şudur:

Fransada; bidayette anonim şirketler iş görmekten ziyade spekülasyon için teşkil olunurdu. O suretle ki şirketi kuranlar, münhasıren hisse senedi satmak suretile spekülasyon yaparlardı. Sermaye olarak konan ayan da (Fictif) idi. Fransız vazii kanunu bu vaziyete karşı gelmek için ayan mukabili alınan hisselerin iki sene satılmaması şartını kanuna idhal etti.

Fakat anonim şirketler, iktisadi ihtiyaçların eseri olarak meydana gelmeğe başladıktan sonra kanunun bu şartı zarar tevhit etmeğe başladı.

Bazı rantiyeler, şirkete ayan vermeğe razî olmakla beraber, kanunun hisselerini ferag hususundaki takyidi hükmüne riza göstermemek istediler.

Mahzur görüldünce, memnuiyetin borsada alınıp satmağa münhasır olduğuna dair tefsir çıkarılmak suretiyle kanunun hükmü ikmal ve islâh edildi.

Bu esasa göre 416 ncı madde hükmünü ikmal eylemek memleketimizin de menfaatlarına ve ihtiyaçlarına uygun olacak fikrindeyiz.

Pilanço murakabası

Şirketlerin hakikatını ve ne olduğunu, olduğu gibi gösterecek pilançolar şirketlerin inkişafı, takviyesi yahutta feshi emrinde alınacak en isabetli tetbiri ve kararı tevhit eder.

Bu sebeplerdirki, pilançoların hatasız ve noksansız olarak, şirketin kuvvetini göstermesi noktasından idare meclisia zalarının azamî itina göstermesi hakkında ticaret kanununda ahkâm mevcut olduğu gibi idare meclisi azalarına da büyük mes'uliyetler tahmil olunmaktadır.

Iddia olunabilirki. Türkiyede şimdiye kadar teşekkül edipte elim akibetlere maruz kalmış ve memlekette anonim teşekküller hakkında menfi kanaatların intişarına vesile vermiş olan şirketlerin heman hepsi, vaz'iyeti olduğu gibi hissedarlara arzedememek seyyiesile malüldür. Hatayı söylemek fazilet olmakla beraber güçtür. İdare meclisi azaları, şirketin büyük hissedarları olmayınca hataları söylemekteki taahhuru ve şirketin vaziyetini olduğu gibi göstermemekteki nakiseleri ekseriyetle hüsnü niyetle izah etmek müşküldür.

Menfeatlarını idame, mes'uliyetlerini, mümkün olduğu kadar talik etmek endişesi, vaz'iyetin hissedarlara olduğu gibi arzedilmemesini icapeden sebeplerin başında gelir. Yeni ticaret kanunu bu ihtimallerin mümkün olduğu kadar önüne geçmek maksadiledirki; anonim mesai için bir mura-

kabe cihazı vücade getirmiştir. Vazii kanun bu suretle hataları zamanında hissedarlara arzetmek tedbirini kemalile almış demektir.

Ancak, murakip intihabına hakim olan haleti ruhiyeyi burada kaydii işarete hacet bırakmayacak bir noktayı arzedeceğiz.

Ticaret kanunu, murakiplere çok esaslı ve şirketlerin mukadderati noktasından çok ehemmiyetli vazaif tahmiletmiştir. Bu kanunî mükellefiyetler her murakibin mühim zamanlarını işgal edecek kuvvette olduğu halde, bir murakibin hissedarı olmadığı yarım milyon lira sermayeli bir şirketin elli lira gibi gayet ehemmiyetsiz bir meblağla murakabe mes'uliyetini takabbül eylediği çok vakidir.

Halen cari vaz'iyete göre murakiplikler bir sınıfın rantı halindedir. Ticaret kanunun iktisat vekâletine tahmileylediği murakabe vezaifinin, bilhassa pılanço mesaisinin sıhhat ve emniyetini temin edecek surette tanzimi üzerinde teksifi anonim sayü sermayenin memleketimizde kuvvetle inkişafını takviye edecek tetbilerdendir.

Limitetler

Limitet şirketleri, yeni ticaret kanunile memleketimize ithal edilmiştir. Bu şirketler anonim şirketler gibi mahdud mesuliyet esasına istinadedir. Ancak kanunda mevcut ahkâma göre, anonim şirketlerin intişar kabiliyetine ve hisse senedati ve tahvilât ihracı salâhiyetine mukabil limitet şirketlerin azası mahdud ve elliye müteceviz olmadığı gibi hisselerde nama muharrer vesaikla tesbit olunmaktadır.

Bu vesaikin tedavül kabiliyeti mevcut olmayıp devri de kanunda bir takım ahkâm dahilinde mümkündür. Limitet şirketleri de anonim şirketler gibi sermayenin ve teşebbüsün temerküzünü istihfafeder. Bu şirketlerin en geniş mıkyaştaki yetleştigi ve çalıştığı yer İngilteredir. Şu kadarki, İngiliz limitetleri ile ticaret kanunun tarifâtına giren Türk limitetleri arasında ehemmiyetli farklar vardır.

Türk limitet tipi, iktisadî muhitte çok kuvvetli bir alâka vucuda getirmiştir. Memleketimizde iki sene evvel kanuniyet kespemiş olan limitet şirketlerinin halen adedi 32 ve sermayelerinin mecmuu da 1,456,000 Türk lirasıdır.

Ticaret kanununun 505 inci maddesinin son fıkrasına göre limitet şirketlerinde; (... sermayei şirkete tamamen taahhut ve laakal nısfının tediye olunmasını) şart ittihazetmiştir.

Anonim şirketler faslında dermeyan edilmiş olan mahzurlar bu şirketler içinde aynen varit ve vakidir. Binaenaleyh, sermayenin müteahhitlerinden kabiliyeti maliyelerini müş'ir vesaik istenmesi lâzımdır.

Ticaret kanununun 506 inci maddesine göre bin lira sermaye ile bir limitet şirketi teşkili kabildir.

Bir limitet şirketini teşkil etmek için kanunun hükûmlerini de ihtiva edecek bir mukavele tanzimedip İktisat vekâletinin tasvibine arz etmek lâzımdır

Bir mukavelei esasiye tanzimi; bir hukuk ve binnetice bir avukat işidir. Mukavelenameye mevzu imzaların kâtibi adillikte tasdiki bir ücret meselesidir. Mukavelenamelerin sicilli ticaret gazetesinde aynen ilânida bin liralık bir sermaye için çok külliyetli bir meblağa iftikar eder. Bundan başka damga kanununun ahkâmı mahsusasına göre alınan resim de hesaba ithaledilince bin liralık bir limitet şirketinin teşekkül fiyatı 200 lirayı tecavüzederki, bin liralık bir sermayenin işe başlaması için yüzde yirmisinden fazlasını ifna etmesini gayrı caiz görmek tabiidir.

Kanunun 501 inci maddesinde:

Sermayesi eshama münkasim olmaksızın... fıkrası.

511 inci maddesinde de:

(Her şerikin addedi hissesine göre reyi vardır ancak bir hissedarın umum hisseleri addedinin sülüsünden fazla reyi olmaz)

Hükümü mevcuttur. Her iki hükümü telif etmekte büyük müşkülât vardır. Her iki maddenin ihtiva ettiği müşkülâtı izale edecek surette maddenin islahı icap eder.

Limitet şirketlerinde, sermayenin tezyit veya tenkisi, şirketin feshi mukavelenamelerin tadili noktalarında ticaret kanunumuz kâfi derecede sarih değildir. Limitet şirketlerinin memlekette esash surette yerleşmesini ve tehlikesiz bir sermaye cihazı halini iktisap etmesini temin edecek surette ahkâm tedvinini faydalı addetmek lâzımdır.

Kooperatifler hakkında kanunî hükümler

Ticaret kanununda Kooperatifler hakkında mevcut hükümler kooperatiflerin genişlemelerine, muvaffakiyetle artma ve yürülmesine çok az müsaittir.

Kooperatiflerin memlekette yerleşmemekte olduğu bu gün çok elim emri vakıdır. Kooperatiflerin memleketimizde kuvvetle ve muvaffakiyetle yerleşebilmesi ise kanaatımıza göre - yarınki iktisadi kuvvetimizin esasını teşkil edecektir.

Prensip itibarile:

A) Küçük kuvvetlerin birleşmesini ve teşriki mesaisini istihdaf eden;
B) meslekleri, menfaatları ve ihtiyaçları müşterek zümrelere karşı-
hlık yardım ve kefaletle en büyük menfaati ve en fazla tassarufu temin
eyleyen,

C) İstihsal edenlerle istihlâk edenleri doğrudan doğruya her iki zümrenin müşterek menafiinin icabatına tebean en müsait şeraitle yekdi-
gerine rapteyleyen; en mühim çalışma cihazı olmalarına rağmen memle-
ketimizde bihakkın muvaffak olmuş merkezleri İzmir, Ankara, Hereke,
İstanbul olmak üzere 4 kooperatif vardır.

Diger mevcutlar, esefle kaydetmeli ki, kooperatif mesainin muhtaç

oldugu tesanüdü, ahenkdar çalışmayı temin edememektedirler. Bu memlekette maal'esef, her şeyde olduğu gibi, kooperatif cihazlarını da iktisadî muhitimize, terbiyemize alıştırarak imkânları hazırlamak vazifesi Hükûmette düşmektedir.

Evvelâ mevcut kanunî hükümler, Kooperatif çalışmayı kolaylaştıracak surette islâh edilmelidir. Ticaret kanununun 479 uncu maddesinin ilk fıkrası: (kooperatif şirketlerin kâtibi adil tarafından tanzim edilecek bir mukavele ile teşkilleri lâzımdır.) ve sonuncu fıkrası da: (Bu mukavele Ticaret (İktisat) vekâletine tevdi ve şirketin teşkili için İcra vekilleri hey'etinden mezuniyet istihsal olunur) hükümlerini ihtiva eder.

Kooperatiflerin teşkiline ait merasimi, teşkil edileceklerin kabiliyeti noktasından, düşünmek lâzımdır. Masrafları külfetleri arttırmak, kooperatiflerin artmasını işkâl eder. Avrupada, kanuna muhalif maddeleri havi olmayan mukavelenameler; her mahallin en büyük Adliye merciinin tasdiki ile mevkii meriyete ithal olunurlar.

Ancak ortaklığın istinat edeceği tesanüdü, kanunî ve iktisadî münasebetleri, ortakların ve memleketin âlî ihtiyacı noktasından pürüzsüz ve gillü gişsiz olarak yapmağa kadir iktisadî kudret ve terbiye; kooperatif cihazların anası ve esasıdır.

Köylüyü, sayı adamlarını, küçük sanat erbabını spekülâtörlerin eline ve istimar hırsına tevdi etmek hiç bir zaman caiz görülemez. Binaenaleyh, bu teşekkülere İktisat vekâletinin daha bir muddet nazımlık yapması zarurîdir. İktisat vekâleti Kooperatiflerin teşkilini emredebilmeli ve teşekkül bir icra vekilleri hey'eti işi olmamalıdır.

Ticaret kanununun 481 inci maddesinin 5 inci fıkrası

(5 — Kârü zararın her sene nısfı şürekâ arasında mütesavien ve nısfı diğeri vazettikleri sermaye ile mütenasiben taksim olunur) hükmünü ihtiva eyler.

Kooperatifler ticaret müesseseleri olmadıkları için kârların tevziine ticaret fikrinin esas olmamasını ve munhasiren sermaye nispetine göre kâr tevziini caiz görmemek lazımdır. Bir istihlâk kooperatifini bu esasa göre yürütmek mümkün olmaz.

Temettü esasını kooperatiflerin mahiyetine uydurmak şarttır.

Aynı maddenin 4 üncü fıkrası:

(... Şürekâ; heyeti umumiyede vekil marifetile temsil olunmazlar) hükmünü havidir.

Nakliyat vasıtalarının bu günkü haline ve köylerin mevcut kesafetine göre umumî içtimalarda her ortağın reyini bizzat istimalini mecburî kılmak muvafık olmaz. Netekim bu fıkra: (Hilâfına şirket mukavalesinde kayıt yoksa) takyidi hükmünü de ihtiva eyler.

Ticaret kanununun 502 inci maddesi:

(...Şirketi idare edenler, şirketin esasen müseccel olduğu sicilli ticaret memuruna her altı ayda bir kere hurufu heca sırasile bil'umum şürekânın meslek ve mahalli ikametlerini havi müvezzeh ve bizzat şerikler tarafından mümza bir cetvel tevdiine mecburdurlar) hükmünü havidir.

Köy kooperatiflerinde bu madde hükmünü ifa etmek mümkün olmaz. Kooperatör köylü olunca her altı ayda bu ortağı kanunun emrettiği surette deftere imza koymak için merkeze getirmek hem kolay ve hemde iktisadî bir mecburiyet deyildi.

Kooperatifler hakkında mevcut kanunî hükümler arasında bunlardan memleketin ihtiyacına uymıyan kayıtlar da vardır, Kanunî hükümleri, bu günkü ihtiyaca temamilen intibak edecek surette islâh zarurîdir. Bunlardan başka, her memleketin kooperatif mesaiyi teşvik yolunda aldığı hamî tedbirlere hiç değilse yakın tedabiri almak lâzımdır.

Hamit Tahsin ve Remzi Saka